

УДК 331 (477.87)

DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.245-249

Рюль Вікторія Олександрівна

кандидат соціологічних наук, доцент

кафедра соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

viktoria.riul@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7961-1933>

АНАЛІЗ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЗАКАРПАТСЬКОМУ СОЦІУМІ

Анотація. В даній статті проводиться аналіз трудової міграції в закарпатському соціумі, який є прикладом масової трудової міграції. На сьогоднішні на Закарпатті вже не вистачає кадрів з будівельних спеціальностей, спеціалістів зі сфери обслуговування, а у вищих навчальних закладах регіону – студентів. Метою статті є проаналізувати трудову міграцію в закарпатському соціумі. Методи дослідження: для вирішення поставлених дослідницьких завдань було використано комплекс загальнонаукових методів, аналіз та синтез, класифікація, а емпіричною складовою статті стало кількісне дослідження жителів Закарпатської області (грудень 2015 – лютий 2016 р.) (n=376), яке було проведено за допомогою методу анкетування. Проводиться операціоналізація поняття трудової міграції, аналіз статистичних даних по Закарпатській області та обґрунтовуються результати авторського соціологічного дослідження «Оцінка використання соціальних зв'язків в Закарпатському соціумі», проведеного за допомогою анкетування.

Ключові слова: трудова міграція; міграційні настрої; міграційні процеси; країна-донор; ризики трудової міграції.

Вступ. На сьогоднішні Україна входить до першої десятки країн-донорів міжнародних мігрантів у світі. За різними оцінками кількість трудових мігрантів сягає 4 мільйони осіб. При цьому, одночасно за межами країни може перебувати близько 2,6-2,7 мільйона осіб. За оцінками Міжнародної організації міграції, в 2017 році за кордоном працювало 915 тис. українців. Загалом знайшли роботу за межами країни або збиралися знайти найближчим часом 12% наших співвітчизників. Найвищий рівень потенційних трудових мігрантів – в областях, де виїхала більша частина працездатного населення: Тернопільській, Закарпатській, Рівненській. За даними дослідження Міжнародної організації праці (МОМ), середньомісячний заробіток одного трудового мігранта в січні-листопаді 2017 року становив \$722, а зарплата одного штатного працівника, зайнятого в Україні, – \$262. За підсумками минулого року обсяги надходжень валюти в Україну від «заробітчан» склали 9,4 млрд дол. Тому міграційні настрої українців лише зростають. Тільки в минулому навчальному році кількість студентів з України в іноземних ВНЗ збільшилася на 56%. По суті, це «втрачене» для нашої країни покоління – більшість із них залишиться працювати за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив трудової міграції на зайнятість населення та на формування доходів населення Закарпатської області досліджували науковці В.Пітюлич та М.Мікловда. Ми погоджуємось з результатами їх дослідження, оскільки низький рівень доходів населення ними визнається як головна причина міграційної активності на Закарпатті (Мікловда & Пітюлич, 2013). Історичні традиції міграцій на Закарпатті та особливості трудової міграції закарпатців у країни Західної і Центральної Європи виділяє науковець О.Кичан. Ми базуємо своє дослідження на виділених науковцем особливостей трудової міграції закарпатців в країни Європи (Кичан, 2012). Реалізацію міграційного потенціалу Закарпатської області та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону вивчав дослідник К.Воронич. Ми погоджуємось з ним в тому, що Закарпаття втрачає кваліфікованих робітників та дипломованих фахівців у зв'язку з трудовою міграцією, але ми не погоджуємось з тим, що на Закарпатті відбувається масовий потік жіночого заробітчанства. В силу історичних традицій на Закарпатті ще домінує

заробітчанство в чоловічому образі та патріархальні традиції краю (Воронич, 2013). Вплив міграційних процесів на трудовий потенціал Закарпаття також вивчали такі науковці, як Ю.Машика, С.Роман. Ми погоджуємось з науковцями, що до перспективних напрямків удосконалення управління міграцією належать регулювання міждержавного руху населення, еміграційних процесів (трудовах, стаціонарних), а також додаємо, що потрібно на регіональному рівні розробити програми контролю та регулювання трудової міграції на Закарпатті (Машика & Роман, 2009).

Метою статті є проаналізувати трудову міграцію в закарпатському соціумі. **Завдання дослідження.** Провести операціоналізацію поняття трудової міграції, проаналізувати статистичні дані по Закарпатській області та обґрунтувати результати авторського соціологічного дослідження «Оцінка використання соціальних зв'язків в Закарпатському соціумі». **Методи дослідження:** комплекс загальнонаукових методів, аналіз та синтез, класифікація, а емпіричною складовою статті стало кількісне дослідження жителів Закарпатської області (грудень 2015 – лютий 2016 р.) (n=376), яке було проведено за допомогою методу анкетування.

Виклад основного матеріалу. Визначення трудової міграції часто відображає поточну національну політику держави та відрізняється в різних країнах в залежності від історичного періоду їх розвитку. Як правило, під трудовою міграцією розуміється переміщення в іншу країну з метою працевлаштування. Однак не існує загальноприйнятого визначення трудової міграції (Кравченко, 2018). У науковій літературі трудову міграцію розуміють як переміщення у просторі, що здійснюється індивідами з метою підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання (Лібанова, Позняк, 2010).

З широкої точки зору трудову міграцію визначають як сукупність усіх форм територіального руху населення, пов'язаного з трудовою діяльністю на території іншої країни. Вузьке трактування зводиться до вселення жителів однієї країни на територію іншої, що супроводжується їх подальшим працевлаштуванням. Таким чином, трудова міграція населення – це особливий, економічного характеру, вид міграції, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця про-

живання. А також трудова міграція – це тимчасові поїздки на роботу, або тимчасове переміщення з метою працевлаштування. На відміну від стаціонарної міграції, для трудової міграції властиве збереження постійного зв'язку мігранта зі своєю родиною як у інформаційноособистісних формах, так і у економічних (Фомішин, Шутак, 2009).

За даними Державного комітету статистики, в Україні – 16 млн економічно активного населення. З них офіційно працює 12,8 млн. З огляду на такі не дуже райдужні перспективи, колапс пенсійної системи не за горами. Уже сьогодні на 10 працюючих українців припадає 12 пенсіонерів. Якщо темпи міграції збережуться, то співвідношення зміниться до 8 на 12. Аналітики попереджають, що в зв'язку з відтоком трудових кадрів Україна недотримує близько 40 млрд. грн. щороку. Крім того, дефіцит робочих рук гальмує розвиток окремих секторів промисловості і призводить до занепаду регіонів. Але з другого боку, саме грошові перекази трудових мігрантів стали реальним чинником, який допомагає утримувати фінансову і соціальну стабільність в країні. Ці гроші виконують роль соціального стабілізатора. Масова трудова міграція знижує ризик соціального вибуху, поліпшується статистика з безробіття, в країну надходить валюта. Таким чином, вирішуються деякі поточні проблеми, але стратегічно країна програє.

Закарпатська область є прикладом масової трудової міграції, яка тільки зростає. На сьогоднішній день на Закарпатті вже не вистачає кадрів з будівельних спеціальностей, спеціалістів зі сфери обслуговування, а у вищих навчальних закладах регіону – сту-

дентів. Молодь все частіше обирає навчання за кордоном, в результаті чого вона так і не повертається працювати в Україну. Трудові мігранти із Закарпаття працюють за кордоном як легально так і нелегально, хто на біометрії, хто на робочих візах, а хто на угорських паспортах. Зазвичай у більшості відсутнє медичне страхування, що являє собою серйозним ризиком для самого трудового мігранта.

Для аналізу трудової міграції в Закарпатському соціумі ми використали результати авторського соціологічного дослідження «Оцінка використання соціальних зв'язків в Закарпатському соціумі» проведеного шляхом опитування за заздалегідь розробленою анкетой з грудня 2015р. по лютий 2016р. в Закарпатській області. Дослідження проводилось в таких районах області як Міжгірський, Воловецький, Рахівський, Хустський, Ужгородський та в місті Ужгороді. Загальна кількість опитаних жителів Закарпаття становила (n=376) респондентів, з яких 158 осіб чоловічої статі (42,0%) та 217 осіб жіночої статі (57,7%). Вибірка дослідження була за статтю, віком та місцем проживання респондентів. Серед респондентів переважали особи у віковій категорії 30-50 років – 165 осіб (43,9%), та особи вікової категорії 20-30 років – 113 осіб (30,1%). Осіб старше 56 років було 62 (16,2%), а осіб молодше 20 років – 36 (9,6%). Переважна більшість респондентів 290 осіб (77,1%) були жителями села, а 86 осіб (22,9%) – жителями міста та селищ міського типу.

З результатів анкетування видно, що переважна більшість респондентів 304 особи (80,9%) мають родичів, знайомих, що працюють за кордоном.

Чи працює хтось із Ваших родичів/знайомих за кордоном?

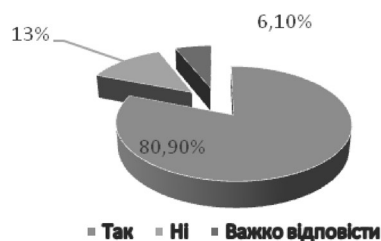

Рис. 1 «Праця родичів/знайомих за кордоном»

Чи працюєте Ви зараз або працювали колись за кордоном?

Рис. 2 «Працював чи працює за кордоном»

Більше половини опитаних 233 особи (62,0%) ніколи не працювали за кордоном. Четверта частина опитаних 94 особи (25,0%) колись працювали за кордоном. В поле нашого дослідження потрапили 12,2 % трудових мігрантів, які працюють на сьогоднішній день за кордоном. Малий відсоток трудових мігрантів, які на сьогоднішній день працюють за кордоном свідчить про те, що вони фізично не присутні в Україні, тому для дослідження трудових мігрантів в соціологічному вимірі потребує розробки специфічної

методології дослідження трудових мігрантів.

Понад 200 респондентів 223 особи (59,3%) не планують виїжджати за кордон на постійне місце проживання. 97 осіб з опитаних (25,8%) не сформулювали своєї думки щодо майбутнього виїзду на постійне місце проживання за кордон, це може свідчити про те що вони вагаються у прийнятті такого важливого рішення, переїзд за кордон на постійне місце проживання.

Чи плануєте Ви виїхати за кордон постійне місце проживання?

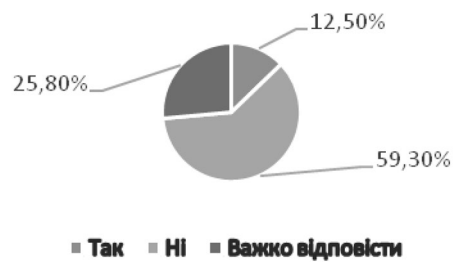

Рис. 3 «Плани на виїзд на постійне місце проживання за кордон»

Якщо так, то в яку саме країну?

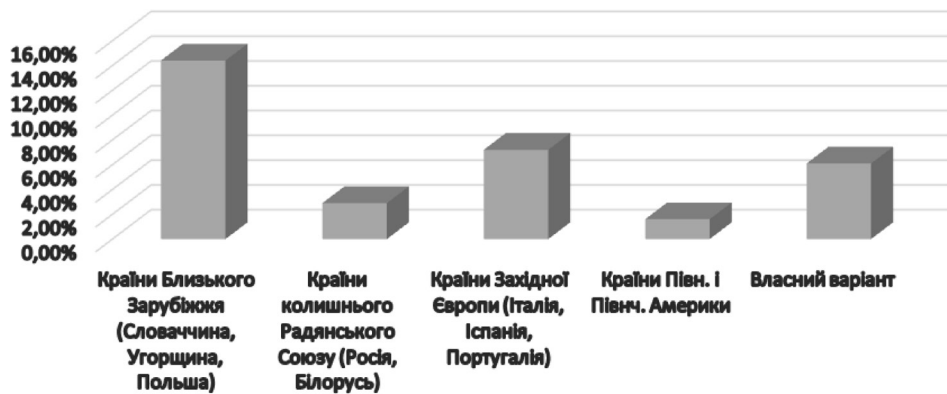

Рис. 4 «Країни куди б мігрували на постійне місце проживання»

Третина респондентів, хто планує виїжджати за кордон на постійне місце проживання дала наступні відповіді про бажану країну переїзду: 50% вказали країни близького зарубіжжя (Словаччина, Угорщина, Румунія), 24% опитаних обрали місцем проживання країни західної Європи, 20% вказали власний варіант місця проживання за кордоном і лише 4% обрали б країни колишнього Радянського Союзу та 2% країни Північної та південної Америки.

Близько третини опитаних 101 особа (26,9%) вказали, що працювали чи працюють у Російській Федерації. Оскільки дані за 2015-2016 роки, то число тих, які працювали чи працюють у Російській Федерації трохи більше, ніж тих, хто вказав Європейський Союз (69 осіб/18,4%). На сьогоднішній день тих, хто працює у Російській Федерації все ще багато старших чоловіків, в яких налагоджені роками канали трудової міграції до Росії, їздять туди працювати.

В яких країнах Ви працюєте або працювали?

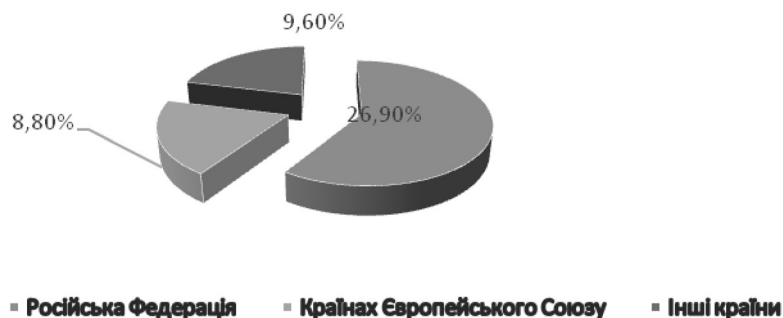

Рис. 5 «Країни в яких колись працювали або все ще працюють респонденти»

З опитаних респондентів, які працювали чи працюють за кордоном, 92 особам (24,5%) допомогли знайти роботу за кордоном знайомі (друзі, сусіди, колеги по роботі). 46 особам допомогли у пошуку роботи за кордоном родичі (батьки, сестри, брати). Роль близького кола (друзів, родичів, колег) у пошуку роботи за кордоном для закарпатського соціуму виявилась визначальною. Дуже малим виявився відсоток

пошуку роботи за кордоном через агенції по працевлаштуванню – 2, 4%, це пов'язано, в першу, чергу з низькою довірою до приватних контор та невдалим минулим досвідом такої співпраці. На сьогоднішній день дуже важко знайти агенцію по працевлаштуванню за кордоном, яка б виконувала добросовісно свою роботу.

Хто допоміг Вам знайти роботу за кордоном?

Рис. 6 «Через кого влаштовуються на роботу за кордоном»

Висновки. Отже, трудова міграція на Закарпатті за останні 5-7 років лише набрала більших обертів, і не тільки у зв'язку з отриманням більших прибутків за межами країни, а основному у зв'язку із спрощеними варіантами працевлаштування за кордоном, тобто наявністю угорського або іншого паспорту країни Європи. А з отриманням «безвізу» потоки трудових мігрантів, бажаючих підзаробити за кордоном, тільки збільшились. На Закарпатті практично в кожній родині присутні представники трудової міграції, які влаштовуються на роботу за кордон переважно через близьке соціальне оточення (родичів, друзів). А найбільш негативним у трудовій міграції закарпатців, на

нашу думку, є те, що більша частина, особливо молоді, не планує повернутись на батьківщину. Наш край втрачає молоде прогресивне покоління, тому потрібно зменшити відтік молоді за кордон будь-якими методами. Що ж, в першу чергу треба точно діагностувати демографічну ситуацію в країні. Для того, щоб оцінити реальну картину і прогнозувати хоча б на 10 років вперед, нам треба провести перепис населення. А також середня зарплата українця повинна бути не нижче 12 тис. грн і протягом 10 років вийти на рівень 2/3 середньої заробітної плати в країнах Східної Європи. Економіка має стати тією фінансовою основою гарантії рівня соціальної політики.

Список використаної літератури

- Воронич К.М. Реалізація міграційного потенціалу Закарпатської області та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону. *Збірник наукових праць Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2013. Вип.3(101) С.343-347. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_37 (дата звернення: 14.09.2018)
- Кичак О. Трудова міграція українців Закарпаття на початку XXI століття та її культурно-побутові наслідки: монографія. Ужгород: Гражда, 2012. 368 с.
- Кравченко В.Г. Визначення поняття трудової міграції. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63919/80-Kravchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.09.2018)
- Лібанова Е.М., Позняк О.В. Населення України. Трудова еміграція в Україні: монографія. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. 233 с.
- Машика Ю., Роман С. Міграційні процеси та їх вплив на трудовий потенціал Закарпаття в умовах трансформації економіки. *Український аналітично-інформаційний часопис Схід*, 2009. №8(99). С.92-97.
- Мікловда В.П., Пітюлич М.І. Трудова міграція населення Закарпаття в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. *Збірник наукових праць Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2013. Вип. 3(101) С. 324-332.
- Фомішин С.В., Шутак І.Д. Правові основи міжнародної економічної діяльності: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 454 с.

References

- Fomishyn, S.V., & Shutak, I.D. (2009). *Pravovi osnovy mizhnarodnoyi ekonomichnoyi diyal'nosti* [Legal basis of international economic activity]. Kyiv: «Kondor» [in Ukrainian].
- Kychak, O. (2012). *Trudova mihratsiya ukrayintsv Zakarpattya na pochatku XXI stolittya ta yiyi kul'turno-pobutovi naslidky* [Labor Migration of Ukrainians of Transcarpathia at the Beginning of the XXI Century and its Cultural and Household Consequences]. Uzhhorod: Grazhda [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. H. *Vyznachennya ponyattya trudovoyi mihratsiyi* [Definition of the concept of labor migration]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63919/80-Kravchenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Libanova, E.M., & Poznyak, O.V. (2010) *Naseleennya Ukrayiny. Trudova emihratsiya v Ukrayini* [The population of Ukraine. Labour emigration in Ukraine] Kyiv: «In-t demohrafiyi ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny» [in Ukrainian].
- Mashyka, U., Roman, S. (2009). *Mihratsiyini protsesy ta yikh vplyv na trudovyyu potentsial Zakarpattya v umovakh transformatsiyi ekonomiky* [Migration processes and their influence on the labor potential of Transcarpathian in the conditions of the transformation of the economy]. *Ukrayins'kyi analitychno-informatsynnyy chasopys Skhid*, 8(99), 92-97 [in Ukrainian].
- Miklovdva, V.P., & Pityulych, M.I. (2013). *Trudova mihratsiya naseleennya Zakarpattya v umovakh pohlyblennya yevrointehratsiynykh protsesiv* [Labour migration of the population of Transcarpathia in conditions of deepening of European integration processes]. *Zbirnyk naukovykh prats Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*, 3(101), 324-332 [in Ukrainian]
- Voronych, K.M. (2013). *Realizatsiya mihratsiynoho potentsialu Zakarpatskoyi oblasti ta yoho vplyv na sotsialno-ekonomichnyy rozvytok rehionu* [Realization of the Migration Potential of the Transcarpathian Region and its Impact on the Socio-Economic Development of the Region]. *Zbirnyk naukovykh prats' Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*, 3(101), 343-347 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.10.2018 р.
Стаття прийнята до друку 09.10.2018 р.

Рюль Вікторія

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи

ГВНЗ «Ужгородський національний університет», г. Ужгород, Україна

АНАЛІЗ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЗАКАРПАТСЬКОМУ СОЦІУМЕ

Анотація. В статті проводиться аналіз трудової міграції в закарпатському соціумі, який є прикладом масової трудової міграції. На сьогодні на Закарпатті вже не вистачає кадрів по будівельним спеціальностям, фахівців із сфери обслуговування, а в вищих навчальних закладах регіону – студентів. Метою статті є проаналізувати трудову міграцію в закарпатському соціумі. Методи дослідження: для розв'язання поставлених дослідницьких завдань було використано комплекс загальнонаукових методів, аналіз і синтез, класифікація, а емпіричною складовою статті стало кількісне дослідження жителів Закарпатської області (грудень 2015 - лютий 2016) (n = 376), проведеного з допомогою методу опитування. Проводиться операціоналізація поняття трудової міграції, аналіз статистичних даних по Закарпатській області і обґрунтовуються результати авторського соціологічного дослідження «Оцінка використання соціальних зв'язків в Закарпатському соціумі», проведеного з допомогою опитування.

Ключові слова: трудова міграція; міграційні настрої; міграційні процеси; країна-донор; ризики трудової міграції.

Ruhle Viktoria

Candidate of Sociological Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work

State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

ANALYSIS OF LABOUR MIGRATION IN TRANSCARPATHIAN SOCIUM

Abstract. The analysis of labour migration in Transcarpathian socium, as an example of mass labour migration, is conducted in this article. Methods of research: the complex of general scientific methods, analysis and synthesis, classification was used, and the quantitative study of inhabitants of the Transcarpathian region (December 2015 - February 2016) (n = 376), which was conducted with the help of method of questioning. Nowadays, we lack specialists in construction sphere, in sphere of service, students at the higher educational establishments in Transcarpathia.

The operationalization of the concept of the labour migration, the analysis of statistical data in Transcarpathian region and the results of the author's sociological study «Assessment of the use of social connections in the Transcarpathian socium» was conducted by questionnaires.

It has been established that labour migration is understood, as the movement in space, carried out by the individuals to increase their standard of living on the basis of more profitable use of their own labor without changing their permanent place of residence. In connection with the outflow of labor personnel Ukraine does not adhere to about 40 billion UAH every year. In addition, the shortage of labour hands inhibits the development of individual sectors of industry and leads to a decline in regions. But on the other hand, money transfers from migrant workers have become a real factor in helping to maintain financial and social stability in the country. This money serves as a social stabilizer.

Mass labour migration reduces the risk of a social explosion, improves unemployment statistics, and the currency arrives in the country. Thus, some current problems are solved, but strategically the country loses. Transcarpathian region is an example of mass labor migration which is only increasing year to year. Young people choose studying abroad, and they never return to work in Ukraine. Labour migrants from Transcarpathia work abroad legally and illegally, some on biometrics, some on working visas or Hungarian passports. As a rule, most of them have no health insurance, which is a serious risk for the migrant worker. The most negative factor in the labor migration of Transcarpathians, especially young people, is that they are not planning to return home. Our region is losing young progressive generation, therefore, it is necessary to reduce the outflow of young people abroad. Well, first of all, we must accurately diagnose the demographic situation in the country. In order to evaluate the real picture and to predict at least 10 years ahead, we need to hold a census. And also the average salary of a Ukrainian should not be less than 12 thousand UAH and within 10 years to reach the level of 2/3 of the average wage in the countries of Eastern Europe. The economy should become the financial basic guarantee of social policy.

Key words: labour migration; migration sentiment; migration processes; donor country; risks of labour migration.